

“ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה” –
 על משמעותן של צורות הרצף בעברית המקראית¹

פתיחה

הפסוק הסוגר את פרק כה בספר בראשית חותם גם את המערכה הראשונה בדרמה המשפחתית בין שני האחים התאומים יעקב ועשו. לאחר שעשו נופל במלכודת שהטמין לו יעקב ומוכר לו את הבכורה מדווה לנו בחציו הראשון של פסוק 34, כי יעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים. תגובתו של עשו למעשי אחיו מתוארת בחציו השני של הפסוק בשרשרת של חמישה פעלים המופיעים גם בכותרתו של מאמר זה: ויאכל – וישת – ויקם – וילך – ויבז (עשו את הבכורה). רצף זה שבו משורשרות חמש צורות 'ויקטל' משמש אותנו כנקודת מוצא לבחינת משמעותן של צורות הרצף בעברית המקראית. השאלות שאני רוצה להעלות בהקשרו של פסוק זה הן שתיים: מהי משמעותן הכרונולוגית של הצורות הללו בפסוק הנתון? ומה ניתן ללמוד מכך על היחסים הכרונולוגיים בין צורות שונות המופיעות ברצף? מתוך הכרת המציאות ברור לנו כי עשו קם קודם ורק לאחר מכן התחיל ללכת, כמו כן ברור לנו כי הוא אכל ושתה לפני שקם, אולם מה בדבר היחס הכרונולוגי שבין האכילה והשתייה – האם הוא סיים לאכול ורק אז שתה, או שמא הוא אכל ושתה לסרוגין? לא פחות מסובכת היא השאלה בדבר היחס הכרונולוגי בין הפועל ויבז לבין שרשרת הפעולות שקדמו לו. האם ניתן לומר כי העובדה שעשו בז לבכורה היא תוצאה של האכילה, השתייה, הקימה והאכילה? או שאולי העובדה שהוא חש את מה שחש כלפי הבכורה היא שגרמה לו לנהוג כפי שנהג? שאלות אלו הן שתעמודנה במרכזו של הדיון.

1. לפי המתודה הסטרוקטורליסטית משמעותה של צורת פועל נקבעת לפי סך כל ההנגדות שהיא מקיימת עם יתר צורות הפועל המשמשות במערכת נתונה. במאמר זה אנו מתמקדים רק בבירור משמעותה הכרונולוגית של צורה זו. דיון במשמעות המערכתית הרחבה של צורה זו במסגרת מערכת הפועל של העברית המקראית תוכלו למצוא אצל כהן 2008, עמ' 30–34, 49–57, 96–116. הנתונים במאמר זה מבוססים על הקורפוס של הפרוזה המקראית מתקופת בית שני, שאותו תיארתי בעבודת הדוקטור שלי, אולם במידה לא מבוטלת הדברים האמורים פה נכונים גם לפרוזה המקראית מתקופת בית ראשון.

1. תולדות המחקר

צורות הרצף 'ויקטל' ו'וקטל' הן אחד האתגרים התאורטיים המורכבים שחוקרי העברית המקראית התמודדו אתם. הקושי המרכזי לגבי שתי צורות אלו הוא הגדרת טיבה המדויק של המשמעות שהן מסמנות. במאמר זה אתמקד בעיקר בצורת 'ויקטל', אם כי רבות מן הטענות שאעלה כאן כוחן יפה גם לצורת 'וקטל'. לפני שאגש לבחינת החומר עצמו ברצוני לפתוח בסקירה קצרה של הפתרונות שהוצעו במחקר ובבחינתם.

כל המתחיל את צעדיו הראשונים בתחום חקר מערכת הפועל של העברית המקראית מוצא את עצמו במהרה בתוך סבך של חיבורים רבים המחזיקים דעות שונות ואף מנוגדות זו מזו בדבר משמעותה של מערכת זו. במאמר זה לא ניתן להקיף את שלל הדעות שהועלו במחקר, ולכן אציג כאן את נקודות הציון המרכזיות שעיצבו את תפישתם של רוב החוקרים. נקודת ציון מרכזית כזו ניתן לראות בדקדוק לטיני (נשכח מעט) של העברית המקראית שכתב בשנת 1766 חוקר בשם N. W. Schröder.² מטרתו של שרדר, שלא נטש את התפישה המסורתית שראתה בצורות הפועל צורות המביעות זמנים, הייתה להציב הסבר אלטרנטיבי לזה של וי"ו ההיפוך שהועלה על ידי המדקדקים היהודים בימי הביניים, הסבר ששלט מאז ועד זמנו. הוא מכנה את צורת 'ויקטל' שלפניה וי"ו futurum relativum³.

Apart from these various usages, the future form has another usage which is clearly unique and peculiar to the Hebrews, in that it receives the force of our past, and designates a matter as really past, not, however, by itself and absolutely, but in relation to a past action which has preceded it. For when a number of events are to be narrated that follow one another in some kind of continuous series, the Hebrew writers consider the first action as past, the others, however, which follow it on account of what has gone before are considered as future, since something is described which in relation to another past action is itself later and future, so it may be called the *relative future*.

שרדר עדיין מחזיק, כאמור, בגישה הרואה ב'ויקטל' future tense וב'וקטל' past tense, ומטרתו העיקרית בהעלאת נושא השימוש הרלטיבי של העתיד והעבר היא

2. ראו שרדר 1766, עמ' 340.

3. הציטוט לקוח מתוך תרגומו של מקפול (1982, עמ' 14). שרדר (1766, עמ' 340) בדיונו איננו מבחין בין צורות 'ויקטל' לצורות 'וקטל'. הכותרת של הסעיף המצוטט אצל שרדר היא Futurum relativum cum waw Conversiva, aut sina ea.

אפוא הצבת אלטרנטיבה להסבר הבעייתי של וי"ו ההיפוך. לתאוריה של שרדר היו ממשיכים רבים מאמצע המאה השמונה-עשרה ועד אמצע המאה התשע-עשרה.⁴ תיאור הממשיך כיוון זה ניתן למצוא בדקדוק לעברית של Samuel Lee (לי 1844). הוא מרחיב ומעמיק את התיאור הבלשני הנוגע לזמנים אבסולוטיים מול זמנים רלטיביים. ההגדרה שהוא מנסח למושגים זמן רלטיבי / זמן אבסולוטי היא:

In the first place, then, any writer commencing his narrative will necessarily speak of *past, present, or future time*, with reference to the period in which his statement is made... This use of the tenses may, therefore, be termed *Absolute*.⁵

In the next place, a person may speak of past, present, or future, events, with reference to some other period or event, already introduced into the context. This may be termed the *Relative* use of the tense.

שרדר וממשיכיו אינם מבחינים מבחינה מורפולוגית בין הצורות 'ויקטל' לבין 'יקטל'. לשיטתם, כאשר מספר פעולות מופיעות ברצף המחבר העברי מתייחס לפעולה הראשונה כאל פעולה בעבר, ואילו האחרות אשר עוקבות אחריה מסמנות ביחס אליה פעולה עתידית.

התאוריה שהוצעה לראשונה על ידי שרדר זכתה לפופולריות גדולה מאמצע המאה השמונה-עשרה ועד אמצע המאה התשע-עשרה, וניתן לראות את רישומה בדקדוקים רבים בתקופה זו.⁶ בתקופה זו ממיר המושג *waw relativum* את המושג הוותיק וי"ו ההיפוך. אולם מאמצע המאה התשע-עשרה הולכת גישה זו ונדחקה מספרי הדקדוק של העברית. את המושג *waw relativum* מחליף במידה רבה המושג *waw consecutive*, והוא שהופך להיות המושג הדומיננטי אצל חוקרי

4. סיכום של המחקרים השונים שהלכו בדרך זו ניתן למצוא אצל מקפול (1982, עמ' 21–24, 59–57, וכן 177–179). אחד החוקרים הבולטים שהלכו לפי גישה זו היה נורדהיימר (1841). הדיון אצל נורדהיימר על סוגיה זו הוא רחב ומקיף. שיטתו שונה מעט מזו של קודמיו. הוא מבדיל בין הצורות הראשוניות 'קטל' ו'יקטל', המביעות לשיטתו זמנים אבסולוטיים, לבין הצורות המשניות 'יקטל' ו'יקטל', המביעות זמנים רלטיביים (ראו את סיכום דבריו אצל נורדהיימר 1841, עמ' 160–161).
5. לי 1844, עמ' 336. לי, שהיה גם פרופסור לערבית, הושפע רבות הן מהמדקדים הערביים הקלסיים הן מהערבית הקלסית עצמה. זאת הייתה ככל הנראה העובדה שגרמה לו לראות, בניגוד לשרדר וממשיכיו, בצורות יקטל, ויקטל לא צורות המצינות זמן עתיד, כי אם צורות המביעות זמן הווה (לי 1844, עמ' 336). לשיטתו מערכת הפועל העברי מכילה שני זמנים בלבד – Preterite (קטל, וקטל) ו-Present (יקטל, ויקטל).
6. בין הבולטים שבדקדוקים אלו ניתן למנות את הדקדוקים של לי 1844 ונורדהיימר 1841.

העברית מאמצע המאה התשע-עשרה ועד ימינו. לטענתו של דרייבר (1892), הראשון שהציע מונח זה היה חוקר העברית Böttcher בשנת 1827, ובעקבותיו החלו להשתמש בו אייולד ואחרים. ההנחה המסתתרת מאחורי מונח זה היא, כי משמעותן של צורות הרצף היא הבעה של פעולה המתרחשת לאחר פעולה המופיעה בפועל העומד לפניה ברצף. כך למשל מנוסח רעיון זה אצל גוניוס, §111a):

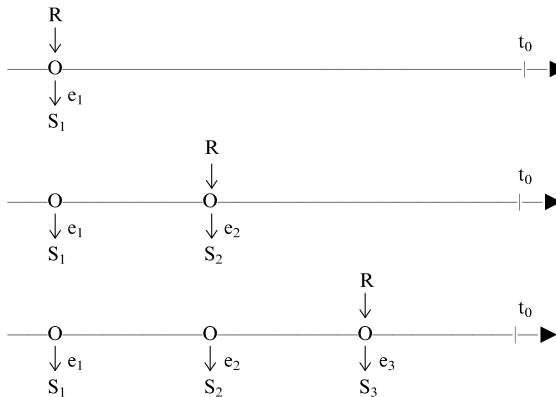
The *imperfect* with *wāw consecutive* serves to express actions, or states which are to be regarded as the temporal or logical sequel of actions or states mentioned immediately before.

אצל דרייבר מופיע אותו הרעיון בניסוח מעט אחר (1892, עמ' 72):

is thus properly not and he said, but and he proceeded to say.

במבט ראשון שני המונחים *waw consecutive* ו-*waw relativum* עשויים להיתפש כמתארים דברים שונים, דהיינו רלטיביות מכאן ורצף מכאן. אולם במבט שני נראה כי האופן שבו השתמשו החוקרים במושגים אלו מצביע על כך כי בבסיסם ניצבת הנחה דומה, והנחה זו גורסת כי צורת הרצף היא צורה המדווחת על אירוע הקל אחרי אירוע המובע בפעולה שקדמה לה.

בשנים האחרונות פרסמה גליה חטב (2000, 2004) מספר מאמרים המתמודדים עם שאלת משמעותן של צורות הרצף בעברית המקראית. הגדרתה של חטב מבוססת בעיקרה על רעיונותיו של רייכנבך (1947) ועל עבודותיהם של הבלשנים קמפ ורוהרר (1983). לשיטתם של האחרונים תפקידה של צורת הרצף הוא הזזה של זמן ההתייחסות קדימה על ציר הזמן:⁷

7. התרשים לקוח מקמפ ורוהרר 1983, עמ' 253. מקרא: t_0 = זמן הדיבור; S = משפט; R = זמן ההתייחסות; e = אירוע.

בתרשים שלפניכם ניתן לראות כי כל שימוש בצורת רצף מציב בשיח זמן התייחסות (R) חדש. בעקבות תרשים זה טוענת חטב, כי תפקידן של צורות הרצף בעברית המקראית הוא לקדם את נקודת זמן ההתייחסות לאורך ציר הזמן. לשיטתה המקרים שבהם אין מתקיים כלל זה הם יוצאים מן הכלל שאינם מעידים על הכלל. הנחה זו מבקש אני להעמיד לבדיקה. כלומר, השאלה שברצוני לשאול היא, האם באמת משמעותן של צורות הרצף היא דיווח על פעולה המתרחשת לאחר אירוע המובע בהקשר שלפניה? לאור הממצא שנפרש לעיל נראה לי, כי טענתה של חטב היא למעשה גלגול מאוחר, תוך שימוש במונחים חדשים, של הטענה שהעלה שרדר כבר לפני כמאתיים וחמישים שנה.

הטענה שנפתח במאמר זה ממשיכה למעשה את טענתו של וושבורן (1994, עמ' 32-34). הימצאותם של מקרים רבים שבהם צורות 'ויקטל' אינן מביעות רצף כרונולוגי היא שהובילה את וושבורן (שם, עמ' 27) לתאר את צורות הרצף המקראיות במילים אלו:

...the *waw*-consecutive should be understood as an inflectional morpheme, signaling a separate thought not syntactically connected with what precedes it.

הטענה כי משמעותה של צורת 'ויקטל' היא הבעה של פעולה המתרחשת לאחר פעולה הבאה לפניה ברצף נשענת במידה לא מבוטלת על הממצא הלשוני. בדיקה של קרוב ל-2000 היקרויות של צורה זו הן בפרוזה של בית ראשון והן בפרוזה של בית שני, מעלה כי כ-85% מן המקרים שבהם מופיעה צורה זו אכן מתקיים רצף כרונולוגי. כך למשל בדוגמה 1:

1. ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים וַיָּבֹא לְהִלָּחֵם בְּבִקְעַת מִגְדוֹ. וַיִּרְוּ הַיָּרִים לְמֶלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְעַבְדָּיו הֲעִבְרֹנִי כִּי הִחֲלִיתִי מֵאֵד. וַיַּעֲבִירָהוּ עַבְדָּיו מִן הַמֵּרְכָבָה וַיִּרְכִּיבֵהוּ עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיּוֹלִיכֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּמַּת וַיִּקְבֵּר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו וְכָל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם מֵתֹאבְלִים עַל יֹאשִׁיָּהוּ (דברי הימים ב לה 22-24).

כל אחת מן הפעולות המסומנות מתרחשת מבחינה כרונולוגית לאחר הפעולה הבאה לפניה: תחילת השרשרת מתחילה עם בואו של יאשיהו לבקעת מגידו, לאחר מכן יורים בו היורים, אחר כך הוא מדבר עם עבדיו, וכולי. רובם המכריע של הדיונים על צורת 'ויקטל' מבססים את קביעותיהם על תפוצתו הנרחבת של שימוש זה. החריגות מצורה זו נתפסות במקרה הטוב כסטיות מן המשמעות המרכזית, או שמתעלמים מהן כליל.

בהקשר זה נבקש להציע שינוי בנקודת המבט. דהיינו, במקום לתאר את המקרים שבהם מתקיים רצף כרונולוגי כמרכזי, ואת המקרים שבהם אין מתקיים רצף כזה

כשוליים או כסטייה מן המשמעות המרכזית, נהפוך את הסדר. במרכז העיון יעמדו אותם 15% שבהם אין מתקיים רצף כרונולוגי בין צורות 'ויקטל' השונות. בחינה כזו לא זו בלבד שיש בה עניין רב כשלעצמה, אלא יש בה גם כדי להציג באור חדש את המקרים שבהם מתקיים רצף כרונולוגי, ולהעמיק את הבנת המערכת כולה.

2. מקרים שבהם אין רצף כרונולוגי

2.1 היבט אחר של אותו האירוע

קבוצה אחת של מקרים אשר בה אין מתקיים רצף כרונולוגי בין צורות 'ויקטל' היא אותם מקרים שבהם צורות הבאות ברצף זו אחר זו מביעות שני היבטים שונים של אותה הפעולה.⁸

הצורך של הדובר לבטא היבטים שונים של אותו האירוע, או אותה ההתרחשות, הוא גורם שעשוי להפר את קידום זמן ההתייחסות לאורך ציר הזמן:

2. וַיֵּאָסְפוּ אֶת אַחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבֵאוּ כַמִּצּוֹת הַמֶּלֶךְ בְּדַבְרֵי ה' לְטַהֵר בֵּית ה'. וַיָּבֵאוּ הַכַּהֲנִים לִפְנֵימָה בֵּית ה' לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַטְּמֵאָה אֲשֶׁר מִצְאוּ בַּהֵיכָל ה' לְחֹצֵר בֵּית ה' וַיִּקְבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא לְנַחַל קְדְרוֹן חוּצָה. וַיִּהְיֶה לוֹ בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ הָרֵאשׁוֹן לְקִדְּשׁ וּבִיּוֹם שְׁמוֹנֵה לְחֹדֶשׁ בָּאוּ לְאוֹלָם ה' (דברי הימים ב כט 15-17).

3. וַיָּבֵא יְהוֹשֻׁפֹּט וְעָמּוֹ לְבָז אֶת שַׁלְלָם וַיִּמְצְאוּ בָהֶם לָרֶב וּרְכוּשׁ וּפְגָרִים וְכָלִי חַמְדוֹת וַיִּנְצְלוּ לָהֶם לְאִין מִשָּׂא נִיְהִיּוּ יָמִים שְׁלוֹשָׁה בְּזָזִים אֶת הַשַּׁלָּל כִּי רַב הוּא (שם כ 25).

4. וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקְּהָל הַשְּׂבִיִּים מִן הַשְּׂבִי סְכוּת וַיֵּשְׁבוּ בְּסְכוּת כִּי לֹא עָשׂוּ מִיָּמֵי יִשׁוּעַ בֶּן נֹחַ כִּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַהוּא וַתִּהְיֶה שְׁמֵחָה גְדוֹלָה מְאֹד (נחמיה ח 17).

בדוגמה 2 המעבר מרצף הפעלים אל הפועל ויחלו יוצר מעבר מתיאור הפעולות עצמן אל תיאור מסגרת הזמן שבה נערכו הפעולות; כלומר יש כאן התייחסות אל אותו האירוע מנקודת מבט שונה. בדוגמה 3 מתרחש דבר דומה במעבר משרשרת הפעולות אל הפועל ויהיו. סביר להניח כי גם השמחה המדווחת בדוגמה 4 בפועל ותהי לא התרחשה לאחר רצף הפעולות שלפניה, ונראה כי גם כאן מדובר בהיבט אחר של אותו אירוע. במעבר בין רצף הפעולות הכרונולוגית אל הפעולות המביעות היבט אחר אין שום ציון פורמלי לעובדה כי הרצף הכרונולוגי נקטע, ורק הסתכלות המביאה בחשבון את ארגון הסיפור (סיפור מסגרת + פירוט בתוכו) היא שעוזרת לנו לפרש את היחסים שבין הצורות בהקשר הנתון.

8. ראו גם אסתר ג 6; נחמיה ח 3, 4-5, 17, 18; יב 43, 44; דברי הימים ב יא 17; יד 5, 6; כ 25; כו 6, 7; כט 15-16, 17; ל 25, 26.

2.2 הכללה ופירוט

קבוצה נוספת של מקרים הקרובה במידת מה אל הקבוצה הראשונה היא מקרים שבהם שרשרת צורות 'ויקטל' מציינת יחסים של הכללה ופירוט. כך בדוגמאות שלקמן:⁹

5. נ א ר י ב ה את הסגנים וְאמרה מדוע נעזב בית האלהים וְאִקְבַּצְם וְאֶעֱמַדְם על עמדם (נחמיה יג 11).
6. ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וַיִּמְרֹד על אדניו. וַיִּקְבְּצוּ עליו אנשים רקים בני בליעל וַיִּתְאֲמְצוּ על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב ולא התחזק לפניהם (דברי הימים ב יג 6-7).
7. ובעת הצר לו וַיִּסֹּף למעול בה' הוא המלך אחז. וַיִּזְבַּח לאלהי דרמשק המכים בו וַיֹּאמֶר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני והם היו לו להכשילו ולכל ישראל. וַיֹּאסֶף אחז את כלי בית האלהים וַיִּקְצֹץ את כלי בית האלהים וַיִּסַּגֵּר את דלתות בית ה' וַיַּעַשׂ לוּ מִזְבְּחוֹת בְּכָל פְּנֵי בִירוּשָׁלַם (שם כח 22-24).
8. וַיֵּשֶׁב רַחֲבֵעַם בִּירוּשָׁלַם וַיִּבְנֶן עָרִים לְמִצּוֹר בִּיהוּדָה. וַיִּבְנֶן אֶת בֵּית לַחֶם וְאֶת עֵיטָם וְאֶת תְּקוּעַ. וְאֶת בֵּית צוּר וְאֶת שׁוּכּוֹ וְאֶת עַדְלָם. וְאֶת גַּת וְאֶת מְרֵשָׁה וְאֶת זִיף. וְאֶת אֲדוּרִים וְאֶת לְכִישׁ וְאֶת עֲזָקָה. וְאֶת צָרְעָה וְאֶת אֵילוֹן וְאֶת חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִן עָרֵי מְצֻרוֹת. וַיִּחְזַק אֶת הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נְגִידִים וְאֲצָרוֹת מֵאֲכָל וּשְׂמֵן וַיִּיָּן. וּבְכָל עִיר וְעִיר צָנוֹת וּרְמָחִים וַיִּחְזַקְם לְהִרְבֵּה מְאֹד וַיְהִי לוֹ יְהוּדָה וּבְנֵימָן (שם יא 5-6).

בדוגמה 5 הפעלים וְאִקְבַּצְם, וְאֶעֱמַדְם הם פירוט פעולות, שאת ההכללה שלו ניתן לראות בפועל ואריבה. באופן דומה ניתן לתאר גם את היחס שבין ויקבצו, ויתאמצו לבין וימרד בדוגמה 6, ואת היחס שבין כל הפעלים בדוגמה 7 לבין הפועל ויוסף. במקרים אלו הפועל המציין את ההכללה ניצב לפני השרשרת המציינת את הפירוט. בדוגמה 8, לעומת זאת, ניתן לראות בפועל ויהי, הניצב בסוף השרשרת, את הסיכום או ההכללה של כל שרשרת הפעולות שלפניו. ניתן להשוות דוגמה זו אל הפסוק שבו פתחנו מסיפור יעקב ועשו. גם בפסוק ההוא ניתן לומר, כי הפועל ויבז מקיים יחס של הכללה אל שרשרת הפעולות שקדמה לו.

2.3 הנדיאדיס

הנדיאדיס הוא תופעה דקדוקית שבה מובע רעיון או מושג אחד באמצעות שתי מילים העומדות זו אחר זו ללא ציון של יחסים הייררכיים ביניהן. כך למשל:

9. ראו גם נחמיה יג 11, 25; דברי הימים ב יא 5-12; יג 6-7, 16-17; יז 1-2; כא 4; כח 5, 24-22.

וכי תשיג יד גֵר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לְגֵר תושב עמך או לְעֶקֶר משפחת גר (ויקרא כה 47).¹⁰

בדוגמה זו, הלקוחה מתחום שם העצם, מתייחס הצירוף גר (ו)תושב לאדם אחד ולא לשני אנשים שונים.¹¹ גם בתחום הפועל קיימת תופעה זו. בדוגמאות שלהלן מציינים זוגות הפעלים מקרים של הנדיאדיס. כלומר, אנו יכולים לראות בזוגות אלו או שני פעלים המציינים אירוע אחד (דוגמאות 9–14)¹² או שני פעלים המציינים שתי פעולות הנתפשות כאירוע אחד (דוגמה 15):¹³

9. יִתְעַן אֶסְתֵּר וַתֹּאמֶר שְׂאֵלְתִי וּבִקְשָׁתִי. אִם מִצְאָתִי חָן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ (אֶסְתֵּר ה 7–8).¹⁴
10. וַאֲשַׁמַּע קוֹל אָדָם בֵּין אוֹלֵי יִיקְרָא וַיֹּאמֶר גְּבוּרֵי־אֵל הֵבֵן לְהִלֹּז אֶת הַמְּרָאָה (דניאל ח 16).¹⁵
11. וַיִּבֶן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמֶר דְּנִיָּאל עֲתָה יֵצְאֵתִי לְהַשְׁכִּילְךָ בֵּינָה (שם ט 22).
12. וַיִּשְׁמַע סַנְבַלְט הַחֲרָנִי וְטַבִּיָּה הָעֶבֶד הָעֵמּוּנִי וְגַשְׁם הָעֶרְבִי וַיִּלְעָגוּ לָנוּ וַיִּבְזוּ עֲלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ מַה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּם עֹשִׂים הֲעַל הַמֶּלֶךְ אַתָּם מֵרָדִים (נחמיה ב 19).
13. וַיְהִי כֹאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלְט כִּי אֲנַחְנוּ בּוֹנִים אֶת הַחוֹמָה וַיִּיָּחַר לוֹ וַיִּכְעַס הַרְבֵּה וַיִּלְעַג עַל הַיְהוּדִים (שם ג 33).
14. וַיִּזְקַן יְהוּדֵי־עַם וַיֵּשְׁבַע יָמִים וַיָּמָת בֶּן מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּמוֹתוֹ (דברי הימים ב כד 15).
15. "וַיֵּאָכְלוּ וַיֵּשְׁתוּ לְפָנָי ה' בְּיוֹם הַהוּא בְּשִׂמְחָה גְדוּלָּה (דברי הימים א כט 22).

10. ראו גם אֶסְתֵּר ב 4, 9, 17; ג 1; ד 10; ה 7; ז 3; דניאל ח 16; ט 22; עזרא י 2, 12; נחמיה ב 19; ג 33; דברי הימים א יב 18; כט 20, 22; דברי הימים ב יד 10; כד 15; כט 31.
11. קדרי (1969, עמ' 143) מונה מספר דרכים אפשריות שבהן יוצרת העברית המקראית יחידות סמנטיות מורכבות: (1) מבנה של איחוי מקושר (כמו בדוגמה גר ותושב); (2) מבנה של איחוי בלתי מקושר (כמו במבנה של גר תושב – מבנה זה הוא מה שרוון [1977, עמ' 128–129] מכנה "צמידות"); (3) מבנה של שעבוד (סמיכות ועוד).
12. בדוגמאות 9–11 הפועל השני ברצף הוא פועל האמירה ויאמר. אנחנו כוללים מקרים אלו בדיון שלנו, שכן לשיטתנו, מבחינת סימון היחסים הכרונולוגיים, אין הבדל מהותי בינם לבין הדוגמאות האחרות. וזאת אף על פי שברמה הפרגמטית משמשים פעלים אלו לסימון פתיחה של דיבור ישיר, ומשום כך חלות עליהם התניות שאינן קיימות במקרים האחרים. לגבי תפקידם של פעלים אלו במסגרת סימון הדיבור הישיר ראו גולדנברג 1991; חטב 2000.
13. לגבי הצמד אכל ושתה ראו וולטקה ואוקונור 1990, עמ' 653: "Conjunctive *waw* serves to join two clauses which describe interrelated or overlapping situations not otherwise logically related. Pairs of such clauses may form a *hendiadys*".
14. ראו גם אֶסְתֵּר ז 3; דברי הימים א יב 18; דברי הימים ב כט 31.
15. ראו גם שם יד 10.

קבוצת הדוגמאות שלעיל אינה אחידה מבחינת רמת הלכידות של איבריה. הדיון המשותף בדוגמאות אלו אינו מתעלם מן העובדה שלרמת הלכידות של הפעלים שלעיל עשויות להיות השלכות, הן פרגמטיות והן תחביריות, על דגמים אלו.¹⁶ במקרה של פעלים נרדפים כמו בדוגמאות 12–14 לא ניתן לתאר את צירוף ויחר ויכעס כ'ויחר + ויכעס', שכן אלו שני פעלים נרדפים. לעומתם הצירוף של ויאכלו וישתו הוא אכן 'ויאכלו + וישתו', אלא שבשל הכרת המציאות אנו תופסים אותם במסגרת מכלול אחד.¹⁷ רמת הלכידות השונה אינה משנה את העובדה, שבכל הדוגמאות הללו אין אנו יכולים לדבר על רצף כרונולוגי – כי אם על שתי פעולות המייצגות התרחשות אחת.

תופעת ההנדיאדיס היא, אם כן, יישום אפשרי נוסף של צורת 'ויקטל'. המשמעות של 'שניים שהם אחד' אינה שונה מהמשמעות של רצף כרונולוגי במובן זה, שבשני המקרים מדובר באימפליקציה סמנטית הנובעת מן ההקשר,¹⁸ ולא במשמעות של צורות הפועל עצמן.

2.4 שינוי של עושה הפעולה

אל המקרים שלעיל, שבהם מתרחש שינוי הפרספקטיבה הנוגעת לאותה הפעולה, ומפר את קידומו של הרצף הכרונולוגי לאורך ציר הזמן, ניתן לצרף את השינוי בעושה הפעולה כאחד הגורמים העשויים להפר את הרצף הנ"ל. ושוב כמו במקרים שלעיל גם כאן אין בצורת 'ויקטל' עצמה שום סימון המעיד על שינוי הרצף, דהיינו

16. כך למשל מראה כוזר (2006, עמ' 119–123), כי בעברית הישראלית ניתן להצביע על בחני התנהגות שונים המבחינים בין שתי פעולות המחוברות בחיבור פשוט ביניהן לבין שתי פעולות המחוברות ביניהן ומהוות הנדיאדיס. אחד הבחנים שהוא מצייע שם הוא השלילה. בעוד שבמקרה של המשפט "דני התעטש וסגר את החלון" ניתן לשלול רק אחד מן הרכיבים, "דני התעטש ולא סגר את החלון", במקרה של המשפט "השב"ס נשא ונתן עם דרעי" אי אפשר לשלול רק אחד מן הפעלים: "??השב"ס נשא אבל לא נתן עם דרעי?". השלילה תהיה כאן רק של כל הצירוף: "השב"ס לא נשא ונתן עם דרעי".

17. תיאור מקיף של תופעת ההנדיאדיס צריך להביא בחשבון, כי בין שני פעלים המופיעים ברצף ואין ביניהם שום קשר סמנטי לבין שני פעלים נרדפים המופיעים ברצף ומביעים יחידה אחת קיימת שרשרת של מצבי ביניים, שבהם מתקיימות רמות שונות של לכידות.

18. חוסר ההבחנה בין המישור הסמנטי למישור התחבירי גורם לא פעם, ברמה הטרימינולוגית, להכבדה מיותרת במושגים. במקרה של רצף כרונולוגי נהוג לכנות את הוי"ו waw consecutive. במקרה של הנדיאדיס נוהגים לכנות את הוי"ו waw explicativum (ראו בייקר 1980; וולטקה ואוקונור 1990, עמ' 649). מושגים אלו מתייחסים לרמה הסמנטית בלבד, שכן ברמה התחבירית הוי"ו בשני המקרים עושה דבר דומה. וראו גם ז'ואן ומוראוקה 2006: 118j–k§. "There is even less sense of succession when the Waw has explanatory value... The very frequent occurrence of wayyiqtol in narration brought about an ever-broadening use and misuse of this form"

השינוי בעושה הפעולה איננו מסמן כשלעצמו את שבירת הרצף, ואנו נאלצים להסתמך כאן על הבנת הסיטואציה המתוארת:¹⁹

16. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ אַחְשָׁרוּשׁ יִשְׁנוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים, בְּכָל מַדִּינֹת מְלֻכּוֹתָא... וַיִּסֶּר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבְעָתוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהַמֶּן בֶּן הַמַּדְתָּא הָאֲגָגִי צָרַר הַיְהוּדִים. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהַמֶּן הַכֹּסֵף נָתַן לְךָ וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ. וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשָׁלוּשָׁה עֶשֶׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּן (אֶסְתֵּר ג' 8-12).
17. וַאֲבֹא אֶל פַּחוֹת עֶבֶר הַנְּהַר וַאֲתַנְּהָ לְהֵם אֶת אַגְרוֹת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח עִמִּי הַמֶּלֶךְ שְׂרֵי חֵיל וּפְרָשִׁים (נַחְמִיָּה ב' 9).
18. וַיַּחֲזִקוּ אֶת מְלָכוֹת יְהוּדָה וַיֹּאמְצוּ אֶת רַחֲבַעַם בֶּן שְׁלֹמָה לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ כִּי הִלְכוּ בְּדֶרֶךְ דָּוִד וּשְׁלֹמָה לְשָׁנִים שְׁלוֹשׁ. וַיִּקַּח לוֹ רַחֲבַעַם אִשָּׁה אֶת מַחֲלַת בֶּן (בֵּת) יְרִימוֹת בֶּן דָּוִד אֲבִיהֵל בֵּת אֱלִיאָב בֶּן יִשִׁי. וַתֵּלֶד לוֹ בָּנִים אֶת יְעוֹשׁ וְאֶת שְׁמַרְיָה וְאֶת זֶהם (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב' י"א 17-19).
19. וַיִּכְנַעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעַת הַהִיא וַיֹּאמְצוּ בְּנֵי יְהוּדָה כִּי נִשְׁעֲנוּ עַל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. וַיְרַדֵּף אֲבִיָּה אַחֲרֵי יִרְבַּעַם וַיִּלְכַּד מִמֶּנּוּ עָרִים אֶת בֵּית אֵל וְאֶת בְּנוֹתָיָה וְאֶת יִשְׁנָה וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת עֶפְרוֹן (עֶפְרַיִן) וּבְנוֹתֶיהָ (שֵׁם יֶג 18-19).

סדר הפעולות בדוגמה 16 יוצר רצף כרונולוגי, למרות העובדה שעושה הפעולה משתנה. בדוגמה 17, לעומת זאת, שינוי של עושה הפעולה מפר את הרצף הכרונולוגי, שכן שליחת שרי החיל והפרשים על ידי המלך קדמה בוודאי למסירת האיגרות אל פחוות עבר הנהר. דוגמה 18 היא שילוב של דוגמה 16 ודוגמה 17. שינוי עושה הפעולה בין הפועל ויאמצו לבין הפועל ויקח מפר את הרצף הכרונולוגי. במקרה זה קשה להגדיר בדיוק את היחס הכרונולוגי בין שתי הצורות, והוא נותר פתוח לפרשנות. כנגד זה המעבר בין הגופים בפעלים ויקח מול ותלד אינו מפר את הרצף הכרונולוגי. גם בדוגמה 19 הזיקה הכרונולוגית בין הפעלים המציינים עושי פעולה שונים איננה מוגדרת.

דוגמאות אלו מחזקות את טענתנו, כי צורות הרצף כשלעצמן אינן מגדירות את טיב היחס הכרונולוגי המסומן בהן בין פעולה אחת לחברתה. השינוי בעושה הפעולה עשוי במקרים מסוימים לאפשר את קיומו של הרצף הכרונולוגי, ובמקרים אחרים הוא עשוי להחזיר את נקודת זמן ההתייחסות אחורה בזמן, או ליצור יחס כרונולוגי לא מוגדר בין שתי פעולות הבאות ברצף.

19. ראו גם נחמיה ב' 9; ד' 2-5; ט' 4; דברי הימים א' י' 13, 14; דברי הימים ב' י"א 17, 18; יג' 18, 19; יד' 11, 12; טו' 9, 10; כח' 6-8; כט' 20-30; ל' 21, 22.

2.5 חוסר בהירות לגבי היחס הכרונולוגי

נוסף על המקרים שמנינו לעיל קיימות היקרויות של צורת 'ויקטל' שבהן לא ברור מהו היחס הכרונולוגי בין הצורות השונות הבאות ברצף. היקרויות אלו מופיעות בדרך כלל כאשר שרשרת הפעולות מציינת רשימה של פעולות הקשורות זו בזו באופן כלשהו. על פי רוב תהיה זו רשימת פעולות הנתועה בתוך הקשר משותף:²⁰

20. וככלות כל זאת יצאו כל ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את הבמות ואת המזבחות מכל יהודה ובנימין ובאפרים ומנשה עד לכלה (דברי הימים ב לא 1).

21. ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק את המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ומגנים. ויתן שרי מלחמות על העם (שם לב 5-6).

22. וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק עד למעלה. ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על שער הפנה ועל שער הגיא ועל המקצוע ויחזקם. ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים (שם כו 8-10).

בשלוש הדוגמאות שלעיל לא ניתן לאפיין את היחס הכרונולוגי המדויק בין הפעולות. האופי ה'רשימתי' של שרשראות אלו מעמיד אותן על אותו מישור, ולכן הוא מנטרל את האפשרות להצביע על יחס כרונולוגי כלשהו.

2.6 ויקטל' בפתחה של יחידות סיפוריות

מקרה אחר שבו צורות 'ויקטל' אינן מציינות בהכרח רצף כרונולוגי הוא כאשר הן משמשות בפתחה של יחידות סיפוריות. היקרויות אלו היו אחד הטיעונים שהעלה באואר (1910, עמ' 35-39) כנגד המונח *waw consecutive* שבו משתמש דרייבר (1892), המניח, כי צורות הרצף מציינות רצף כרונולוגי או לוגי של מה שבא לפניהם.²¹ לשיטתו של באואר העובדה שאחד־עשר ספרים במקרא פותחים בצורות 'ויקטל' אמורה לשנות את האופן שבו אנו מנתחים צורות אלו. כפי שראינו מן הדוגמאות שלעיל אפשר לומר, כי קיימת מידה של צדק בביקורת של באואר על דרייבר.

מקרה נפוץ שבו מופיעה צורת 'ויקטל' בפתחה של יחידה סיפורית חדשה הוא השימוש בצורת הפועל ויהי:

23. ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה (אסתר א 1).

20. ראו גם דברי הימים ב יא 21-22, 23; יג 21; כא 1; כו 14-15; כט 6-7; לו 19.

21. ראו סיכום של טענותיו אצל מקפול 1982, עמ' 93-94.

אחת התרומות החשובות של בלשנות השיח לניתוח תפקידן של צורות הפועל בעברית המקראית הייתה הסבת תשומת הלב לקשר שבין יחידות טקסטואליות גדולות. דקדוקו של שניידר (1974) הוא הניסיון המקיף הראשון לכתוב דקדוק של העברית המקראית מפרספקטיבה זו. השימוש הנפוץ בפועל ויהי בפתחה של יחידות טקסטואליות משך את תשומת לבו של שניידר. את תפקידיהן של הצורות ויהי, והיה הוא מכנה: Einleitungsformeln.²² לשיטתו פעלים אלו הם סימנים "מקוררת-חביריים"²³ המתפקדים כסמני גבול (Übergangssignal). בשל תפקידה זה ממוקמת צורת ויהי בנקודת חיבור בין שתי יחידות טקסטואליות, ותפקידה הוא לסמן את פתיחתה של היחידה הטקסטואלית החדשה.²⁴ טלסטר (1978, עמ' 173) מוסיף על שניידר וטוען, כי ויהי עשויה לשמש לא רק כסמן של שתי יחידות טקסט ראשיות, אלא גם להבדיל בין הקו הראשי של הסיפור לבין מידע נוסף. הוא דן בדוגמה זו:

24. ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את העמלק וישב דוד בצקלג ימים שנים. ויהי ביום השלישי והנה איש בא מן המחנה מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו ויהי בבאו אל דוד ויפל ארצה וישתחו (שמואל ב א 2-1).

לשיטתו, תפקידן של צורות ויהי כאן אינו רק הבחנה בין יחידות סיפוריות שונות, אלא גם סימון החזרה אל קו העלילה הראשי.

חטב (1997, עמ' 70-83) ממשיכה למעשה את טענות קודמיה, אולם היא יוצרת הבחנה בין מה שהיא מכנה predicative function לבין segmentational function של צורות ויהי, והיה. לשיטתה בתפקיד הפרדיקטיבי משמשות צורות הפועל הללו כחלק אינטגרלי ממערכת הזמנים של הפועל, וככאלה הן עומדות באופוזיציה ליתר צורות הפועל ('קטל', 'יקטל', 'קוטל') מאותו השורש. לעומת זאת בתפקיד הסגמנטלי הן אינן משמשות כצורות פרדיקטיביות, אלא כמיליות המסמנות חלוקה טקסטואלית (שם, עמ' 76). אחד הקריטריונים שהיא מעלה כדי להבחין בין שני השימושים הוא נושא ההתאם. לשיטתה בתפקיד הפרדיקטיבי יש תמיד התאם בין הפועל לבין הנושא ואילו בתפקיד הסגמנטלי לא מתקיים התאם, שכן הצורות תופענה תמיד בגוף שלישי יחיד. כך למשל בדוגמאות האלה:²⁵

25. ונתבט אשתו מאחריו וְתָהִי נָצִיב מִלֶּח (בראשית יט 26).

26. ויהי השמש באה (שם טו 17).

27. ויהי הם קברים איש והנה ראו את הגדוד (מלכים ב יג 21).

22. שניידר 1974, עמ' 251.

23. ראו שם, עמ' 261-262.

24. שם, עמ' 265.

25. דוגמאות אלו לקוחות מחטב 1997, עמ' 72, 76.

הטענה כי צורות פועל אלו אינן משמשות כפרדיקטים היא טענה בעייתית. העובדה שצורות פועל מסוימות משמשות ברמת השיח לציון גבול בין יחידות טקסטואליות אינה קשורה כלל לשאלת מעמדן התחבירי במשפט. נושא ההתאם הוא עניין מורכב בעברית המקראית, ואין זה המקרה היחידי שבו לא מתקיים התאם. כך למשל בהמשך בראשית טו 17: "יְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֹלְטָה הִיא"; חוסר ההתאם ממשך גם במשפט העוקב. יתרה מזאת, לפחות בקורפוס של הפרוזה מתקופת בית שני קיימים מקרים הפוכים לחוקיות שעליה מצביעה חטב:

28. וְתֵהִי צִעֲקַת הָעַם וְנִשְׁיָהִם גְּדוּלָה אֶל אַחֵיהֶם הַיְהוּדִים (נחמיה ה 1).
 29. ויחזק את המצורות ויתן בהם נגידיים ואצרות מאכל ושמן ויין. ובכל עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי לו יהודה ובנימן (דברי הימים ב יא 11-12).

בדוגמה 28 פותחת צורת הפועל ותהי יחידה סיפורית חדשה, ובמקרה זה קיים התאם לנושא; ואילו בדוגמה 29 אין משמשת צורת הפועל ויהי בפתיחה של יחידה סיפורית, וכאן אין התאם להמשך.²⁶ במקרים רבים, כפי שראינו, השימוש בצורות 'ויקטל' איננו מקדם את זמן ההתייחסות לאורך ציר הזמן, אלא נותן לנו פרספקטיבות שונות על אותו האירוע. לא מעט מן ההיקרויות של צורת ויהי ניתנות לפירוש בדרך זו:²⁷

30. וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על ישראל. ויתן חיל בכל ערי יהודה הבצרות ויתן נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו. ויהי ה' עם יהושפט... ויכן ה' את הממלכה בידו ויתנו כל יהודה מנחה ליהושפט ויהי לו עשר וכבוד לרב... ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה (דברי הימים ב יז 1-10).

ניתן אמנם לתאר את ההיקרויות הללו כמונחים שבהם משתמש שניידר ולומר, כי צורות אלו מסמנות פתיחה של יחידה טקסטואלית חדשה, וגם אם היא איננה יחידה גדולה, עדיין יש בה משהו שונה מן היחידה הטקסטואלית שקדמה לה. אולם דומני כי מועיל לא פחות להצביע על הקשר שבין האופן שבו משמשות צורת אלו כאן לבין ההיקרויות, שבהן דנו לעיל, של צורות 'ויקטל' המשמשות לציון היבט אחר של

26. יש לסייג דוגמה זו בכך, שלפי חוקי ההתאם של העברית המקראית כאשר מופיע נושא של יותר ממשותף אחד והוא מופיע עם פירוט של המשתתפים, אזי ההתאם הוא פעמים רבות אל המשתתף הראשון ברצף, לדוגמה: "נתדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הנשית אשר לקח" (במדבר יב 1) (ראו למשל זיאון ומוראוקה 2006, §150q). בכל אופן נראה, כי נושא זה מורכב יותר וצריך עיון המשווה בין תופעה זו ובין חוקי ההתאם האחרים של העברית המקראית.
 27. ראו גם דברי הימים ב כ 29; כט 32; ל 26.

אותה פעולה. כך, למשל, ניתן להשוות בין האופן שבו משנות צורות הפועל ויהי בדוגמה 30 את נקודת המבט על אותו האירוע לאופן שבו משנה הפועל ויחל את נקודת המבט בדוגמה 2:

2. וַיֵּאָסְפוּ אֶת אֲחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיִּבְּאוּ כַּמְצוֹת הַמֶּלֶךְ בְּדַבְרֵי ה' לְטַהֵר בֵּית ה'. וַיִּבְּאוּ הַכֹּהֲנִים לִפְנֵימָה בֵּית ה' לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַטְּמֵאָה אֲשֶׁר מִצְאוּ בַּהֵיכָל ה' לַחֲצַר בֵּית ה' וַיִּקְבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא לַנְּחַל קְדְרוֹן חוּצָה. וַיִּחַלּוּ בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ וּבַיּוֹם שְׁמוֹנָה לַחֲדָשׁ בָּאוּ לְאוֹלָם ה' (דברי הימים ב כט 15–17).

לא רק צורות הפועל ויהי עשויות לעמוד בפתיחה של יחידה טקסטואלית חדשה. השימוש בצורות 'ויקטל' אחרות בפתיחה של יחידות טקסטואליות הוא אמנם נפוץ פחות מהשימוש בויהי בעמדה זו אך גם הוא אפשרי:²⁸

31. וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי הָעַם בִּירוּשָׁלַם וּשְׂאֵר הָעַם הַפִּילּוֹ גּוֹרְלוֹת לְהַבִּיא אֶחָד מִן הָעֵשְׂרָה לְשִׁבְתַּת בִּירוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ וְתִשַׁע הַיְדוּת בְּעָרִים (נחמיה יא 1).
32. וַיִּקְהַל דָּוִד אֶת כָּל שְׂרֵי יִשְׂרָאֵל שְׂרֵי הַשְּׂבָטִים וּשְׂרֵי הַמַּחְלָקוֹת הַמְּשֻׁרָתִים אֶת הַמֶּלֶךְ (דברי הימים א כח 1).
33. וַיִּתְחַזַּק שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד עַל מַלְכוּתוֹ וְה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ וַיַּגְדִּלְהוּ לְמַעַלָּה (דברי הימים ב א 1).

שלוש הדוגמאות הללו לקוחות מפסוקי הפתיחה של פרקים שונים. בכולן פותח הפסוק יחידה טקסטואלית המציגה נושא חדש. מבחינת השימוש בצורות 'ויקטל' אין הבדל בין השימוש בפועל ויהי לבין השימוש בפעלים אלו כאן.

2.7 חזרה על אותו הפועל

בקורפוס הנבדק קיימים לא מעט מקרים שבהם שתי צורות 'ויקטל' הבאות ברצף חוזרות על אותו הפועל עצמו.²⁹ במקרים אלו קשה לדבר על היחס הכרונולוגי שבין הצורות, שכן שתיהן מתייחסות אל אותה הפעולה. אין מדובר כאן בטאוטולוגיה או בחזרה מיותרת על אותו הפועל. שני המשפטים שבהם נטועים פעלים אלו שונים תמיד זה מזה. אם באחד מופיע נושא מפורש, באחר הנושא איננו מפורש (דוגמה 34 להלן). אם באחד מופיע תיאור מקום, בחברו מופיע מושא (דוגמה 36 להלן), וכו'. מבנה זה עשוי להופיע בדגמי משפט שונים:³⁰

28. ראו גם נחמיה ג 1; יא 1; דברי הימים א ד 39; ה 25; כח 1; דברי הימים ב א 1.
29. כמו ביתר ההיקריות של 'ויקטל' גם תופעה זו אינה ייחוד של הלשון העברית בתקופת בית שני; ראו בלאו 1972.
30. ראו אסתר ז 5; דניאל א 7; ח 2–3, 9–10; עזרא י 3; נחמיה ב 20; ג 34; ד 7; ז 5;

נושא – מושא³¹

34. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אַחְשׁוּרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאִי זֶה הוּא אֲשֶׁר מְלָאֵוּ לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן (אסתר ז 5).

במקרה זה מצטרף אל המשפט הראשון נושא מפורש (המלך אחשורוש), ואילו אל המשפט השני נוסף המושא העקיף וציטוט של תוכן הדיבור הישיר ללא ציון של הנושא המפורש.

מושא – נושא

35. וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם סִכּוֹת אִישׁ עַל גִּגּוֹ וּבַחֲצֵלְתֵיהֶם וּבַחֲצֵרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים וּבִרְחוֹב שַׁעַר הַמַּיִם וּבִרְחוֹב שַׁעַר אַפְרַיִם. וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקְּהָל הַשְּׂבִיִּים מִן הַשְּׂבִי סִכּוֹת (נחמיה ח 16–17).

מקרה זה דומה לדוגמה 34, אלא שכאן משתנה הסדר: במשפט הראשון נוסף אל הפועל המושא, ואילו במשפט השני ניתן הנושא המפורש (כל הקהל השבים מן השבי).

תיאור – מושא³²

36. וַאֲעֲמִיד מִתַּחַתִּיּוֹת לְמִקּוֹם מֵאַחֲרֵי לְחֹמֶה בַּצַּחֲחִיִּים (בצחחים) וַאֲעֲמִיד אֶת הָעַם לְמִשְׁפַּחֹת עִם חֲרַבְתֵיהֶם רַמְחֵיהֶם וְקִשְׁתֵיהֶם (נחמיה ד 7).

בדוגמה זו מופיע במשפט הראשון תיאור מקום, ובמשפט השני מושא ישיר.

מושא – תיאור³³

37. וַיַּחַל שְׁלֹמֹה לְבַנּוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמְּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אֲבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין בְּמִקּוֹם דָּוִד בְּגֵרֶן אֲרֹנָן הַיְבוּסִי. וַיַּחַל לְבַנּוֹת בַּחֲדָשׁ הַשְּׂנַי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ (דברי הימים ב ג 1–2).

בדומה ליחס בין דוגמאות 34–35 גם כאן משתנה הסדר לעומת דוגמה 36. במשפט הראשון אחרי הנשוא המורחב "ויחל לבנות" מופיע מושא ישיר, ולעומתו במשפט השני מופיע תיאור זמן.

ח 3–8, 16–17; דברי הימים א כט 10; דברי הימים ב ב 10–11; יא 5–6; יז 9; לא 10, 20.

31. ראו גם דברי הימים ב ב 10–11; לא 10.

32. ראו גם נחמיה ג 34; דברי הימים ב יז 9.

33. ראו גם נחמיה ח 3–8; דברי הימים ב לא 20.

מושא (כללי) – מושא (ספציפי)³⁴

38. וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה. ויבן את בית לחם ואת עיטם ואת תקוע (דברי הימים ב יא 5-6).

ההבדל בין שני המושאים במשפטים אלו הוא, שבראשון מיתוסף אל הפועל המושא הכללי ערים, ובשני פירוט של אותו המושא: בית לחם, עיטם ותקוע.

תיאור – תיאור (שני היבטים שונים)

39. ומן האחת מהם יצא קרן אחת מצעירה ונתגדל יתר אל הנגב ואל המזרח ואל הצבי. ונתגדל עד צבא השמים (דניאל ח 9-10).

בדוגמה זו מופיע בכל אחד משני המשפטים תיאור מקום: המשפט הראשון מדווח על ההתפשטות האופקית של הקרן, והשני על ההתפשטות האנכית שלה. נשאלת השאלה: מה טיבה של תופעה זו, וכיצד היא קשורה בהבנת תפקידן הכרונולוגי של צורות אלו. השוואה למקרים קרובים שגם בהם מתרחשת חזרה על אותו הפועל אך לא באמצעות צורת 'ויקטל' עשויה להאיר את המבנה שאנו דנים בו. במאמרו "על חזרת הנשוא במקרא" דן בלאו בפסוקים מהדגם הזה:

40. וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֵצִים בְּאֵשׁ עַל שַׁפַּךְ הַדְּשָׁן יִשְׂרָף (ויקרא ד 14).

בלאו מציע שתי דרכים שונות לפרש דגם זה. הדרך האחת היא לומר, כי לפנינו דוגמה לתופעת מחשבת משנה (afterthought), הרווחת בלשון הדיבור. לפי הסבר זה המשפט השני הוא מעין תוספת של מידע שלא נכלל במשפט הראשון מסיבה כלשהי; לדוגמה, "אני שם וו עליו – וו קטן עליו" (ראו בלאו 1972, עמ' 237). הדרך השנייה היא לטעון כי במשפט השני מדובר במשפט מבוקע. משפט מבוקע³⁵ הוא מבנה שבו הופכת השפה חלק כלשהו במשפט לנשוא הלוגי, בדרך כלל באמצעות משפט שמני או משפט עם אוגד, ואילו את החלק שאיננו הנשוא הלוגי (בדרך כלל הפועל) היא מסמנת כאיבר שמני. וכך מגדיר זאת גולדנברג (1977, עמ' 128):

The formation of the cleft sentence may be described in brief as forming the "logical predicate" into a predicate of a nominal, or a copular, sentence, the rest of the utterance being nominalized so as

34. ראו גם דניאל א 7; נחמיה ז 5.

35. במונח משפט מבוקע (cleft sentence) השתמש לראשונה בדקדוק האנגלי הבלשן יספרסן (מקורו של מונח זה הוא בדקדוקה של הדנית). ראו גולדנברג 1977, עמ' 127-128. הערה 5).

to become the subject of that nominal, or copular sentence. The subject-clause is most often placed in extraposition, and is represented pronominally...³⁶

לפי דרך הסבר זו מציע בלאו, כי במשפט הראשון משמש הפועל בתפקידו ה"רגיל", דהיינו כנושא המשפט וכיסוד המחדש בו. במשפט השני, לעומת זאת, קשה לתאר את הפועל ישרף כחידוש של המשפט, שכן הוא נתון מתוך ההקשר המידי, ויש לראות במשלים "על שפך הדשן" נושא לוגי (vedette) של המשפט הנושא את ההטעמה העיקרית, בעוד שישרף משמש כאן כנושא (glose).

מתוך ההגדרה של גולדנברג שהבאנו לעיל עשויה לעלות כאן תמיהה לגבי טענה זו של בלאו, שכן אין כאן כל סימון של הפועל לצורה משועבדת. קושי זה ניתן להסבר מאחר שבצד משפטים מבוקעים שהנושא הלוגי מסומן בהם (ואותם הצגנו לעיל) יש בשפות רבות, והעברית המקראית ביניהן,³⁷ משפטים שרכיב ה-glose (נושא) אינו מסומן בהם: "מי הוא ירשיעני" (ישעיה נ 9), "מה זאת עשית" (בראשית יב 18) – לעומת "מי אָפֵר חטא לי אמחנו מספרי" (שמות לב 33).

גולדנברג מכנה מקרים מסוג זה "imperfectly-transformed cleft sentences". לטענתו,³⁸ כאשר אין בנמצא סימון מורפולוגי פורמלי של הביקוע, עשויה השפה להשתמש באמצעים אחרים על מנת ליצור אותו. כך למשל בשפה המדוברת עשויה האינטונציה לבדה לסמן משפט כמשפט מבוקע.

הניסוח של גולדנברג (1977) מעדן את השערתו השנייה של בלאו (1972), ואף מחזק אותה. ניתן לומר, כי חזרה על אותו הפועל עצמו בשני משפטים עוקבים, כאשר במשפט הראשון מופיעה צורת רצף ובמשפט השני הצורות 'קטל' או 'יקטל', היא דרך תחבירית שונה, הנוספת על אלו שמונה גולדנברג, שבה מסמנת השפה מרכיבים רמטיים טבעיים כבלתי רמטיים. היינו, יש לראות גם במבנה זה סוג מיוחד של משפט מבוקע המוסב חלקית.³⁹

ברשימת המקרים שבלאו (1972) דן בהם הוא מונה בכפיפה אחת גם מקרים של צורת רצף + הצורת 'קטל' ו'יקטל', כמו בויקרא ד 14 המצוטט לעיל, וגם מקרים של שני פועלי רצף, 'ויקטל' – 'ויקטל', כמו בדוגמאות שהצגנו לעיל. ברם האם העמדה משותפת זו של שני המבנים היא מוצדקת?

36. כך, למשל, בדוגמאות אלו, הלקוחות מגולדנברג 1977, עמ' 128: עברית – "זה אני שהלכתי"; ארמית בבלי – "אנא הוא דאפיקית"; אנגלית – "It is he who has done it"; צרפתית – "C'est lui qui l'a fait".

37. ראו גולדנברג 1977.

38. שם, עמ' 132.

39. טאובה (1997) מכנה מבנים מסוג זה מבני הד. על מקורו של כינוי זה ראו שם, עמ' 397 הערה 1.

כפי שנראה להלן, אף על פי שלכאורה יש דמיון בין שני המבנים – בשניהם מדובר בחזרה על אותו הפועל ושינוי של המשלים – קיים בכל זאת הבדל מהותי ביניהם. ולהבדל זה יש השלכה חשובה גם להבנת תפקידן הכרונולוגי של צורות הרצף, שבו אנו דנים.

כדי להמחיש את ההבדל המבני של שני הדגמים נבחן שני מקרים. בראשון מופיעה שרשרת של שתי צורות 'ויקטל' עם אותו הפועל, ובשני שרשרת של צורת 'ויקטל' ולאחריה צורת 'קטל' אף היא עם אותו הפועל:⁴⁰

'ויקטל' – 'ויקטל'

36. נאעמיד מתחתיות למקום מאחרי לחומה בצחחיים (בצחחים) נאעמיד את העם למשפחות עם חרבתייהם רמחיהם וקשתתייהם (נחמיה ד 7).

'ויקטל' – 'קטל'

41. ניעש יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת עשה אתם (שמות לו 14).⁴¹

במקרה השני ניתן לאמץ את טענתו של בלאו ולומר, כי לפנינו דוגמה מיוחדת של מה שגולדנברג מכנה "imperfectly-transformed cleft sentences". למרות העובדה שהביקוע איננו מסומן במשפט השני של דוגמה 41, אפשר להניח שהוא קיים. במונחים של נתון וחיידוש נראה מדויק לומר, כי החידוש או המיקוד במשפטים אלו הם משלימי הפועל, ולא הפעלים.⁴²

40. הדוגמאות שלהלן לקוחות מתוך הדוגמאות שמביא בלאו 1972.

41. ראו גם בראשית מג 15; שמות לו 17; לז 7, 23-24; לח 3-6; במדבר לא 7-8. קיימים גם מקרים שבהם מופיעה יותר מאשר צורת 'קטל' אחת המציינת את אותו הפועל. כך למשל: "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם" (בראשית א 27).

42. בלאו (1972, עמ' 238-239) מציין, כי תופעה זו מוכרת בשפות נוספות, וביניהן הערבית הקלסית, דיאלקטים ערביים של מרכז אסיה, ארמית חדשה של מעלולה, וכן בעברית המודרנית. אזור (תשנ"ג, עמ' 96) משתמש במונח מיקוד "כריך" כדי לתאר מבנה תחבירי שבו חזרה על אותו המרכיב בעברית מודרנית משמשת לסימון מה שמצוי בין שתי ההיקרויות של אותה המילה כמוקד המידע (=הנושא הלוגי). מבנה זה קיים גם ביידיש. טאובה מתאר שורה ארוכה של תבניות ביידיש, שאותן הוא מכנה מבני הד. לשיטתו תבנית זו ביידיש, "אשר ממבט ראשון נראתה כהכברת מילים עודפות גרידא, היא, למעשה, תבנית בעלת פונקציות מוגדרות במישור המסר: אפיון-יתר של היחסים התמטיים במשפט. זאת על ידי חזרה על מרכיבים בעלי רימטיות 'שבועית', כגון קבוצת הפועל וכינויי השאלה, כדי לציין כבלתי רימטיים וכדי לציין בה בעת את המרכיב הבלתי נשנה כרימטי" (טאובה 1997, עמ' 418). דומני, כי ניתן להעתיק את תיאור התופעה של טאובה מהיידיש גם לעברית המקראית, במקרים שבהם יש שרשרת של צורת רצף + 'קטל'/'ויקטל'.

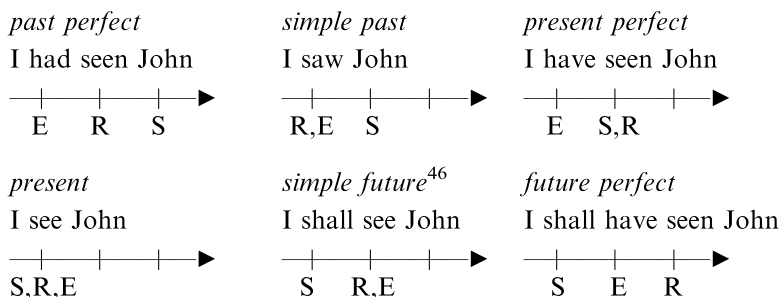
כדי ליצור משפט מבוקע על צורת הפועל להיות מסוגלת להפוך, בין על ידי סימון מפורש ובין באמצעים אחרים, לצורה משועבדת, כלומר עליה לעבור תהליך של העצמה. המשפטים בדוגמה 41 מקיימים תנאי זה, שכן בצורות פועל אלו אפשר להניח שעבוד. צורת הפועל 'קטל' עשויה להופיע בעברית המקראית ברצף וללא חציצה עם מילות משעבדות (הצירוף: "אשר קטל" הוא צירוף קביל). משפטים מדגם הכתוב בנחמיה ד 7 שלעיל שונים מדגם המשפט המופיע בשמות לו 14, בכך שלא ניתן להניח כי מתקיים בהם משפט מבוקע. מה שמייחד את צורת הרצף במישור התחבירי הוא, שהיא אינה יכולה להיות משועבדת. בשל ההלחם של התחילית וי"ו בצורות הרצף נמנע מבנה של מילית משעבדת ולאחריה צורת רצף ללא חציצה בעברית המקראית ("אשר ויקטל"?? // "אשר וקטל"??). דהיינו, התנאי הבסיסי שהצגנו לעיל, כי כדי ליצור משפט מבוקע על צורת הפועל להיות מסוגלת, גם אם אינה מסומנת ככזו, להיות משועבדת, אינו תקף בצורות הרצף. ומתוקפה של תכונה זו לא ניתן לאמץ במקרים אלו את הסברו של בלאו. ברצוני לטעון, כי העובדה שצורות אלו אינן יכולות להיות משועבדות במישור התחבירי קשורה גם בנושא המשמעות הכרונולוגית שהן מביעות.

3. מהשוליים אל המרכז: הגדרת משמעותן של צורות הרצף

לאחר שראינו, כי צורות הרצף מאפשרות משחק מורכב ומגוון של יחסים שאינם מביעים דווקא רצף כרונולוגי, ניתן לחזור לשאלה שהצבנו בתחילת דברינו – מהי אם כן משמעותן של צורות אלו? דומני כי ההתבוננות בהתנהגותן של צורות אלו במקרים שבהם אין מתקיים יחס של רצף כרונולוגי צריכה לשנות גם את האופן שבו אנו מנתחים את ההיקרויות הנפוצות שבהן מתקיים יחס כזה בין הצורות. לפי השיטה הסטרוקטורליסטית כדי לתאר את משמעותו של איבר מסוים המשמש בתוך מערכת לשונית נתונה יש להעמידו בהנגדה אל כל יתר האיברים המרכיבים אותה מערכת. במילים אחרות, כדי לעמוד על המשמעות המערכתית של צורת 'ויקטל' במסגרת העברית המקראית יש צורך לבחון את משמעותה מול יתר הצורות המשמשות במערכת. משימה זו תדרוש מאתנו לחרוג מעבר למסגרת המצומצמת של מאמר זה. המסקנות העולות מן התופעה שהוצגה כאן יתמקדו אפוא בהצגת היבט אחד של משמעותן הכרונולוגית של צורות אלו.⁴³ אחת התרומות החשובות של הפילוסוף הנס רייכנבך (1947) לתיאור התאורטי הכללי של מערכת הזמנים הייתה טביעת המושג זמן ההתייחסות (Reference time) והעמדתו במרכז התיאור הבלשני של מערכת הזמנים. הגישה המסורתית לתיאור

43. לדיון מקיף על משמעותה של צורת 'ויקטל' במסגרת מערכת הפועל של העברית המקראית ראו כהן 2008, חלק א, 2.1.3§§, 2.2.4; חלק ב, א § 2.

המערכת הלוגית של הזמנים מנתחת את היחסים הכרונולוגיים המובעים בפעלים שונים במונחים של E(vent) time ושל S(peech) time בלבד.⁴⁴ כלומר, תיאור המשמעות הכרונולוגית מתבסס על היחסים הכרונולוגיים שבין הזמן שבו מתרחש הדיבור והזמן שבו מתרחש האירוע המובע בפועל. רייכנבך (1947, עמ' 287–298) הראה, כי המערכת התיאורית הזו איננה מספיקה כדי לתאר ניואנסים רבים המובעים על ידי צורות פועל שונות בשפות שונות. כך למשל לא ניתן לתאר בדרך זו את ההבדל שבין simple past לבין past perfect באנגלית, שכן בשני המקרים האירוע [E] מתרחש לפני זמן הדיבור [S]. מתוך עובדה זו טוען רייכנבך, כי השפה מביעה את היחסים הכרונולוגיים לא רק באמצעות מערכת בינרית של E-time ו-S-time, אלא גם באמצעות התייחסות לנקודת זמן שלישית, שאותה הוא מכנה R(eference)-time. באמצעות נקודת התייחסות זו ניתן לתאר באופן מדויק יותר את היחסים הכרונולוגיים בין הצורות השונות. כך למשל ניתן לתאר את ההבדל בין המשפטים האנגליים האלה:⁴⁵

בשרטוטים אלו מציין החץ את כיוון ציר הזמן משמאל לימין, [S] את זמן הדיבור (=הווה), [E] את זמן ההתרחשות של הפעולה, ו-[R] את נקודת זמן ההתייחסות של הפועל.

נקודת המוצא שלנו במאמר זה היא כי מערכת הזמנים המקראית היא מערכת זמנים רלטיבית, כלומר הציר הדאיקטי שאליו מתייחסות צורות הפועל הוא זמן ההתייחסות והוא בלבד.⁴⁷ אחד ההבדלים המהותיים בין מערכת זמנים אבסולוטית

44. מונחים אלו נוקטים אנשי ה-"tense logic", ראו למשל פריור 1967 וקליפורד 1969. דיון ממוקד והפניות ביבליוגרפיות על נושא זה ניתן למצוא אצל חטב 1997, עמ' 2–6.

45. המשפטים והשרטוטים לקוחים מתוך רייכנבך 1947, עמ' 290.

46. מיקומו של R יחד עם E שונה ממה שמסמן רייכנבך (שם, עמ' 290), שכן בעמוד זה הוא מצמיד את ה-R ל-S ולא ל-E. אולם ראו את דיונו בעמ' 295–296, וכן בעמ' 297.

47. להגדרת המונחים זמן אבסולוטי וזמן רלטיבי ראו כהן 2008, חלק א, § 1.2.

למערכת זמנים רלטיבית הוא טיבו של הציר הדאיכטי שסביבו מתארגנת משמעותן הכרונולוגית של הצורות השונות. במערכת אבסולוטית מוגדרת כל צורה סימולטנית הן לפי מיקומה ביחס לזמן הדיבור והן לפי מיקומה ביחס לזמן ההתייחסות. לפי הדוגמאות של רייכנבך שהבאנו לעיל תהיה הגדרת משמעותו הכרונולוגית של past perfect באנגלית $E < R < S$, הגדרת $S < E < R$ future perfect, וכך הלאה. במערכת זמנים רלטיבית לעומת זאת הגדרתה הכרונולוגית של כל צורה היא פועל יוצא של זיקתה הכרונולוגית אל זמן ההתייחסות, תוך התעלמות מן הזמן האבסולוטי הנקבע לפי נקודת זמן הדיבור. כך למשל משמעותה הכרונולוגית של צורת 'קטל' בעברית המקראית היא $E \leq R$, ואילו 'יקטל' מציינת $R \leq E$, וכך.⁴⁸ כדי לעמוד על משמעותן של צורות הרצף נחזור אל קבוצת המקרים האחרונה שבדקנו. בקבוצה זו מופיעות שתי צורות 'ויקטל' המציינות אותו פועל עצמו. ראינו, כי מקרים אלו שונים מן המקרים שבהם מופיעים ברצף שתי צורות פועל שונות מאותו השורש המתייחסות לאותה הפעולה.

טענתנו היא, כי התכונה של צורת הרצף שאינה מקיימת יחס תחבירי הייררכי עם צורות הפועל שבסביבתה היא המאפיינת גם את משמעותה הכרונולוגית. כלומר, צורה זו אינה מסמנת את טיב היחסים הכרונולוגיים בינה ובין יתר הצורות העומדות אתה ברצף.⁴⁹

מן הדוגמאות שהוצגו לעיל עולה, כי לא די לבחון מחדש את הגדרת המקרים שבהם אין מתקיים רצף כרונולוגי בין צורות 'ויקטל' השונות, אלא יש צורך להגדיר את תפקידה של צורה זו גם במקרים שבהם מתרחש רצף כרונולוגי. ההתמקדות במקרים שהצגנו במאמר זה מעלה, כי קידום זמן ההתייחסות לאורך ציר הזמן המוחלט איננו חלק מן המשמעות של צורות הרצף, שכן במקרים שבהם הרצף הכרונולוגי מופר אין סימון פורמלי לכך.

אחת התכונות שהיוו אתגר לחוקרי העברית המקראית הייתה, כי בניגוד לצורות 'קטל', 'קוטל', 'יקטל', 'ויקטל', אשר עשויות להופיע בכל אחד מתחומי הזמן המוחלט (עבר, הווה, עתיד), צורת 'ויקטל' מופיעה בפרוזה המקראית אך ורק בתחום העבר המוחלט.⁵⁰ עובדה זו, נוסף על הקישור ההיסטורי, שעליו הצביעו

48. ראו כהן 2008.

49. כפי שנאמר בפתיחת המאמר, טענה זו הועלתה כבר על ידי וושרון 1994, עמ' 27.

50. כלל זה בפרוזה המקראית הן של בית ראשון הן של בית שני הוא כמעט אבסולוטי. בשירה ובנבואה השירית, לעומת זאת, במספר מקרים מופיעות צורות 'ויקטל' גם בתחום העתיד המוחלט (ראו ז'ואן ומוראוקה 2006, §118; וולטקה ואוקונור 1990, עמ' 557). הקורפוס השירי מצריך התייחסות נפרדת מזו של הפרוזה. נראה לי כי כיוון אפשרי שיש לבחון לפיו מקרים אלו הוא הזיקה שחלה בצורות אלו אל ציר המודוס, ולא אל ציר זמן ההתייחסות. אם ניתן יהיה להוכיח, כי בטקסטים אלו חל טשטוש הזיקה של צורת 'ויקטל' אל ציר המודוס, ניתן יהיה להסביר את הימצאותה בתחום העתיד.

רבים, בין צורת 'ויקטל' לבין צורת ה־preterite (*yaqtul*) הקדומה, הביאה רבים לראות בה צורת עבר.

כאן עולה השאלה: האם נכון לראות בצורה זו צורה חריגה המציינת עבר אבסולוטי בתוך מערכת שכל כולה מבוססת על הבעת זמן רלטיבי? אפשר לטעון כי צורה זו היא שריד ממערכת קדומה יותר העומד בניגוד לכל יתר המערכת. אולם דומני כי נכון יותר לשפוט את התנהגותה של צורה זו מתוך העמדתה מול שאר הצורות במערכת. העובדה שצורת 'ויקטל' מופיעה, לפחות בפרווה, תמיד במסגרת העבר האבסולוטי היא פועל יוצא של זיקתה ההדדית אל ציר זמן ההתייחסות ואל ציר המודוס.⁵¹ כלומר, מאחר שצורה זו היא צורת חיווי המסמנת את היחס [R,E], היא איננה יכולה להופיע אלא בתחום העבר. הגבלה זו נובעת הן מתפקידה של 'ויקטל' והן מן העובדה, שנוצרה במערכת הפועל המקראית צורה מקבילה ('ויקטל') החולשת על התחום המודלי.

התפוצה המשלימה, הקיימת בצורות הרצף שבה נוצר זוג צורני מקביל גם לתחום האינדיקטיבי ('ויקטל') וגם לתחום המודלי ('ויקטל'), אינה קיימת בצורות 'קטל' ו'יקטל'. היווצרותן של שתי צורות רצף מקבילות מאפשרת ליצור חלוקה נקייה, והיא העומדת לשיטתנו בבסיס העובדה, שצורות 'ויקטל' מופיעות רק בתחום העבר המוחלט.⁵² הקישור אל צורת ה־preterite (*yaqtul*) הוא חשוב ברמה של הבנת התהליכים הדיאכרוניים, אך הסתמכות בלעדית עליו מסיטה את תשומת הלב מתפקידיה הסינכרוניים של צורה זו. תיאור מקיף של ההיבט הסינכרוני איננו יכול להתעלם מן העובדה שבצורה זו, בניגוד לפרטריט ההיסטורי, חל הלחם עם התחילית וי"ו, ונוצרה תפוצה משלימה (שוכ בניגוד למה שאנו מבינים מן המצב הקדום) עם צורת הרצף המודלית 'ויקטל'.

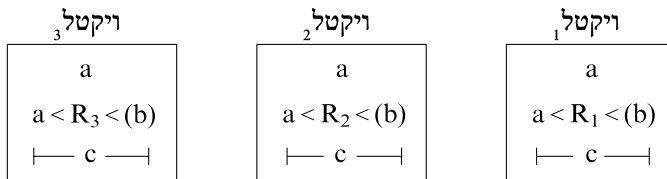
התיאור של צורת 'ויקטל', כמו יתר צורות הפועל במערכת זו, ככזו שאינה מקיימת זיקה אל זמן הדיבור ($[R,E] < S$) נראה לי נקי ואלגנטי יותר מן התיאור ההפוך. היינו, אני מעדיף את הטענה, כי גם בצורה זו, כמו ביתר הצורות בעברית המקראית, מתקיימת זיקה אל ציר דאיקטי אחד בלבד – זמן ההתייחסות [R,E], וכי ההגבלה לתחום העבר היא פועל יוצא של היחס אל ציר המודוס – דהיינו המשמעות האינדיקטיבית של צורה זו.

51. אנו הולכים כאן בעקבות חטב 1997, עמ' 84–85: "The interpretation of *wayyiqtol* : 85–84 in the past sphere only is entailed from the combination of its features [+SEQ] [-MOD]"

52. אפשר כי העובדה שצורות אלו עשויות להופיע בשירה בתחום העתיד או להבעת הווה הרגלי איננה קשורה בערעור תפקידן הכרונולוגי, שכן גם במקרים אלו צורות אלו מביעות את היחס [R,E]. ייתכן כי צריך לתאר מקרים אלו כערעור הזיקה של צורה זו אל ציר המודוס, דהיינו מה שמתרחש בשירה היא גמישות שמאפשרת לצורה זו לשמש גם בהקשרים מודליים.

הגדרת המשמעות הכרונולוגית של צורה זו היא פועל יוצא של האופן שבו מתארגנות כל יתר הצורות במערכת הפועל של העברית המקראית. הואיל ומערכת פועל זו היא, כפי שטענו,⁵³ מערכת רלטיבית שבה מתארגנות הצורות סביב ציון היחסים הכרונולוגיים אל זמן ההתייחסות (R-time), יש לצמצם את הגדרתן של צורות אלו ולומר, כי אלו צורות שכל תפקידן הוא הצבה של זמן התייחסות חדש בשיח. מה שמסומן בהן הוא העובדה, שהאירוע (E) וזמן ההתייחסות (R) הם יחידה אחת [R,E]. ההשלכה של משמעות כרונולוגית זו היא כי אלו צורות עצמאיות המוגדרות כרונולוגית רק בתוך עצמן, ומשום כך הן אינן מביעות כשלעצמן רצף כרונולוגי.

כדי להסביר טענה זו ניתן להשתמש בדימוי של מצגת שקופיות.⁵⁴ המקבילה המטפורית של צורות הרצף אשר מציבות בכל היקרות שלהן זמן התייחסות חדש היא השקופית; הצגה של כל צורת רצף חדשה מקבילה לשקופית חדשה. כאשר רוצים ליצור רצף "סיפורי" ניתן לעשות זאת באמצעות העברת שקופיות ברצף. דהיינו, הרצף הסיפורי הוא פועל יוצא מהסמכתן של שקופיות רבות זו לזו ושרשרון זו אחר זו. לשון אחר: היווצרותו של הרצף הסיפורי הכרונולוגי היא תוצאה אפשרית אחת של התכונה המבנית שבה מציב כל פועל זמן התייחסות חדש בשיח. הרצף הסיפורי הוא אפוא דבר המתרחש אצל נמען הטקסט, ואינו חלק ממשמעותה של הצורה. לחלופין כאשר מוצבת כל שקופית ושקופית ונתפסת כיחידה נפרדת, ניתן להרחיב ולהעמיק את "הסיפור" על ידי הוספת רקע, נסיבות וכו', וזה תפקידן של הצורות 'קטל', 'קוטל', 'יקטל'.⁵⁵ ניתן לתאר זאת בתרשים שלקמן:

53. ראו כהן 2008.

54. אני מודה למורי פרופ' גולדנברג על שהעלה בפניי דימוי זה.

55. בשרטוט זה $R =$ זמן ההתייחסות; $a =$ 'קטל'; $b =$ 'יקטל'; $c =$ 'קוטל'. הצגת דברים זו תואמת במידה רבה להגדרה של בלשנות הטקסט את צורות הרצף כמציינות את ה-foreground, לעומת הצורות הרלטיביות, המציינות את ה-background; ראו ניקאצ'י 1990. לגבי היחסים שבין 'יקטל' לבין יתר צורות הפועל ראו כהן 2008, § 2.2.4. העובדה שצורה זו מופיעה בפרוזה המקראית כמעט אך ורק בתחום העבר המוחלט היא לשיטתי פועל יוצא של זיקתה של צורה זו אל ציר המודוס (כלומר משמעותה כצורה אינדיקטיבית), ולא פועל יוצא של משמעותה הכרונולוגית (ראו כהן 2008, § 2.3).

כל ריבוע בתרשים זה מציין שקופית. בשל העובדה שהשקופיות השונות אינן מקיימות זיקה כרונולוגית אל מה שבא לפנין או לאחריהן ניתן להשתמש בהן גם לתיאור מגוון רחב של יחסים כרונולוגיים שאיננו רצף דווקא, מתוך הבנה זו עולה, כי המשמעות הרגילה והנפוצה של הצורות כמציינות רצף כרונולוגי הוא רק יישום אפשרי אחד של התכונה המבנית המהותית, שהיא סימון האירוע וזמן ההתייחסות כיחידה אחת והצבת זמן התייחסות חדש בשיח.

קיצורים ביבליוגרפיים

- H. Bauer, "Die Tempora im Semitischen, ihre Entstehung = 1910 באואר und ihre Ausgestaltung in den Einzelsprachen", *Beiträge zur Assyriologie und Semitischen Sprachwissenschaft* 8, 1 (1910), pp. 1–53
- D. W. Baker, "Further Examples of the Waw Explicativum", = 1980 בייקר
Vetus Testamentum 30, 2 (1980), pp. 129–136
- בלאו 1972 = י' בלאו, "צל חזרת הנשוא במקרא", בתוך ב' אופנהיימר (עורך), המקרא ותולדות ישראל: מחקרים במקרא ובספרות ימי בית שני לזכרו של יעקב ליוור, תל אביב תשל"ב, עמ' 234–240
- G. Goldenberg, "Imperfectly Transformed Cleft = 1977 גולדנברג Sentences", *Proceedings of the Sixth World Congress of Jewish Studies*, Jerusalem 1977, pp. 127–133
- G. Goldenberg, "Direct Speech and the Hebrew Bible", = 1991 גולדנברג
in K. Jongeling et al. (eds.), *Studies in Hebrew and Aramaic Syntax Presented to J. Hoftijzer*, Leiden 1991, pp. 79–96
- גוניס = Gesenius' *Hebrew Grammar*, as edited and enlarged by the late E. Kautzsch, second English ed. revised in accordance with the twenty-eighth German ed. by A. E. Cowley, Oxford 1910
- S. R. Driver, *A Treatise on the Use of the Tenses in Hebrew = 1892 דרייבר and Some Other Syntactical Questions*³, Oxford 1892
- D. L. Washburn, "Chomsky's Separation of Syntax and = 1994 וושבורן Semantics", *Hebrew Studies* 35 (1994), pp. 27–46
- B. K. Waltke & M. O'Connor, *An Introduction to = 1990 וולטקה ואוקונור Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake, Indiana 1990
- P. Joüon & T. Muraoka, *A Grammar of Biblical = 2006 ז'ואון ומוראוקה Hebrew*², Rome 2006
- G. Hatav, *The Semantics of Aspect and Modality, Evidence = 1997 חטב from English and Biblical Hebrew*, Amsterdam & Philadelphia 1997

- חטב 2000 = ג' חטב, "תנועת הזמן בסיפור המקראי", בלשנות עברית 47 (תש"ס), עמ' 63–84
- G. Hatav, "Anchoring World and Time in Biblical Hebrew", = חטב 2004
Linguistics 40 (2004), pp. 491–526
- טאובה 1997 = מ' טאובה, "תבנית הד ביידיש", מסורות ט–י-יא (תשנ"ז), עמ' 397–420
- E. Talstra, "Text Grammar and Hebrew Bible. I: = 1978
Elements of a Theory", *Bibliotheca Orientalis* 35 (1978), pp. 169–174
- כהן 2008 = א' כהן, מערכת הזמנים של הפועל בעברית המקראית המאוחרת, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2008
- כוזר 2006 = ר' כוזר, "תבנית הפעלים הרציפים המודאליים בעברית הישראלית", לשוננו סח (תשס"ו), עמ' 119–138
- S. Lee, *A Grammar of the Hebrew Language*, London 1844 = לי 1844
- L. McFall, *The Enigma of the Hebrew Verbal System: = 1982
Solutions from Ewald to the Present Day*, Sheffield 1982
- I. Nordheimer, *A Critical Grammar of the Hebrew = 1841
Language*, vol. II, New York 1841
- A. Niccacci, *The Syntax of the Verb in Classical Hebrew = 1990
Prose*, translated by W. G. E. Watson, Sheffield 1990
- A. N. Prior, *Past, Present and Future*, Oxford 1967 = פריור 1967
- J. E. Clifford, *Tense and Tense Logic*, Mouton 1969 = קליפורד 1969
- קדרי 1969 = מ"צ קדרי, "זיהוי יחידות סמנטיות מורכבות בעברית", דברי הקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות, כרך ב, ירושלים תשכ"ט, עמ' 135–143
- H. Kamp & C. Rohrer, "Tense in Text", in R. Bauerle = 1983
et al. (eds.), *Meaning, Use and Interpretation in Language*, Berlin &
New York 1983, pp. 250–269
- רוזן 1977 = ח' רוזן, עברית טובה, ירושלים תשל"ז
- H. Reichenbach, *Elements of Symbolic Logic*, New York = 1947
1947
- W. Schneider, *Grammatik des biblischen Hebräisch*, Munich = 1974
1974
- N. W. Schröder, *Institutiones ad Fundamenta Linguae = 1766
Hebraeae in usum Studiosae Juventutis*, Groningae 1766